

Рекотов Петро Валентинович,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін Інженерного
інституту Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна

НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОМІСІЙ ІЗ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ТЕРИТОРІЇ, ЗВІЛЬНЕНІЙ ВІД ГІТЛЕРІВСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ

У статті розглядаються нормативні засади діяльності державних комісій із встановлення і розслідування злочинів гітлерівських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР. Показано особливості умов їх створення та участь правоохоронних органів, зокрема НКВС, у цьому процесі.

Створенню комісій передувала низка дипломатичних кроків та діяльність правоохоронних органів, зокрема архівних установ, що перебували у віданні НКВС. Досвід нормативного забезпечення роботи НДК було використано державами, що постраждали від гітлерівської окупації.

Ключові слова: Надзвичайна державна комісія, Українська республіканська комісія, НКВС, укази, постанови, положення, інструкції.

Покарання гітлерівських злочинців за військові злочини на окупованій території СРСР, зокрема УРСР, що стало можливим у результаті їх встановлення Надзвичайною державною комісією (НДК) та Українською республіканською комісією (УРК), мало важливе значення для результатів війни і розвитку подій у повоєнний час. Проблеми відповідальності за злочини, вчинені на окупованих територіях, є актуальними і нині з погляду необхідності врахування історичного правового досвіду для сучасної і майбутньої правової практики у нашій державі, еволюції норм гуманітарного права.

Існує численний масив наукових праць з історії Другої світової війни, у яких використовуються результати діяльності Надзвичайної державної комісії чи мають місце згадки про її роботу. Окремі аспекти, пов'язані зі створенням та діяльністю НДК, відображені у роботах українських авторів та представників інших держав, таких як І. Мищак, С. Стельникович, В. Морозов, М. Колоцей, О. Морін та ін.

Безпосередньо дослідженню діяльності НДК присвячено дисертаційні дослідження і праці вітчизняних та зарубіжних науковців Є. Максимчука, В. Жигло, А. Мухаровської, О. Єпіфанова, А. Гайдашева, Є. Бутенко.

Згаданими та іншими науковцями зроблено вагомий внесок у вивчення питань створення та діяльності державних комісій, однак нормативні засади предметом окремого дослідження не були.

Вчинення військових злочинів закладено безпосередньо у характері війни. Проте злочини гітлерівців за своїми масштабами і проявами перевершували відомі приклади з історії воєн. Це призвело до необхідності створення відповідного механізму боротьби зі злочинами загарбників, важливим організуючим елементом якого стала Надзвичайна державна комісія по встановленню і розслідуванню злочинів гітлеріських загарбників.

Її створенню передувала низка кроків дипломатичного характеру радянського керівництва, яке неодноразово оприлюднювало офіційні документи, що відображали його позицію щодо злочинних діянь окупантів із самого початку радянсько-німецької війни. Відомими є ноти Народного комісаріату закордонних справ (НКЗС) СРСР від 25 листопада 1941 р. “Про обурливі звірства німецької влади щодо радянських військовополонених”, від 6 січня 1942 р. “Про повсюдні грабежі, розорення населення і жахливі звірства німецької влади на захоплених ними території”, від 27 квітня 1942 р. “Про жахливі злочини, звірства і насильства німецько-фашистських загарбників у окупованих радянських районах та про відповідальність німецького уряду і командування за ці злочини”. Згадані документи вказані у заяві радянського уряду від 14 жовтня 1942 р. про відповідальність загарбників за злочини, вчинені ними в окупованих країнах Європи [1, с. 57].

Значущою у цьому відношенні була також нота НКЗС СРСР від 11 травня 1943 р. про масове насильницьке вивезення мирного населення і відповідальність за це та використання їх підневільної праці на території Німеччини [2, с. 491].

На невідворотності відплати наголошувалось у Московській декларації, підписаній керівниками Великобританії, США і СРСР 30 жовтня 1943 р. “Про відповідальність гітлерівців за здійснювані звірства”, де зазначалось, що ті німецькі офіцери, солдати і члени нацистської партії, які відповідальні за звірства, вбивства і страти або добровільно брали в них участь, будуть судимі і покарані відповідно до законів тих країн, де ці злочини були скоєні [1, с. 57].

На думку О.Є. Єпіфанова, прологом до офіційного розслідування злочинів гітлерівців слід вважати заходи, санкціоновані наказом Наркома внутрішніх справ СРСР від 25 лютого 1942 р. “Про направлення матеріалів про звірства німецько-фашистських загарбників в Управління державними архівами НКВС СРСР”. Тобто накопиченням і обробкою матеріалів про звірства фашистів першими зайнялися органи НКВС, а точніше – державні архіви, що знаходились на той час у їхньому віданні [3, с. 323–324].

Про необхідність організації слідчої комісії за участю представників громадськості різних націй і політичних вподобань вперше згадується у листі академіка П. Капиці до Й. Сталіна від 8 жовтня 1941 р.

13 січня 1942 р. представники урядів Бельгії, Чехословаччини, Франції, Греції, Люксембурга, Голландії, Норвегії, Польщі і Югославії (окупованих Німеччиною країн) підписали декларацію про покарання гітлерівців та їх співучасників за їхні злочини та колективну ноту, що було ще одним дипломатичним кроком до формування НДК [4, с. 10].

У листі начальника Управління пропаганди і агітації ЦК ВКП (б) Г.Ф. Александрова наркому закордонних справ В.М. Молотову від 20 липня 1942 р. йдеться про те, що “ряд организаций взяли на себя подобный учёт и собирание материалов

о преступлениях германской армии. Но эта работа проводилась без единого плана, организована она кустарно, использовать для пропаганды, а особенно после войны, почти невозможно. Все это говорит о необходимости создания Чрезвычайной государственной комиссии, которая занималась бы расследованием и учетом преступлений, зверств, насилий, грабежей немецко-фашистских армий и нанесённого этой армией материального ущерба Советскому государству и советским гражданам...” [5, с. 54].

Надзвичайна державна комісія зі встановлення й розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників та завданих ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам СРСР була створена 2 листопада 1942 р. при Раді Народних Комісарів СРСР Указом Президії Верховної Ради СРСР. Ним на комісію покладалось збирання документальних даних, їх перевірка і підготовка всіх матеріалів про злодіяння гітлерівських злочинців і матеріальні збитки, визначались загальні повноваження та затверджувався персональний склад: М. Шверник (голова), члени – академіки М. Бурденко (відомий хірург), Б. Веденєєв (гідроенергетик, колишній головний інженер Дніпрогесу), Т. Лисенко, Є. Тарле (історик), І. Трайнін (директор Інституту права АН СРСР), В. Гризодубова (відома льотчиця), А. Жданов, митрополит Київський і Галицький Миколай, О. Толстой [6, с. 96–98].

Враховуючи обсяг роботи, навіть реалізуючи надані їй надзвичайні повноваження, маючи такий представницький склад, вона не могла досягти поставленої мети – повного встановлення та розслідування злодіянь гітлерівців на території СРСР – і набула значення передусім координаційного центру [3, с. 326].

5 березня 1943 р. РНК СРСР прийняла Постанову № 299, додатком до якої було затверджене 16 березня 1943 р. “Положення про Надзвичайну державну комісію зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам та установам СРСР”, яким визначались її завдання, що включали: повний облік скоєних гітлерівськими загарбниками злочинів та заподіяних ними збитків, координацію роботи радянських державних органів, визначення розмірів збитків, заподіяних державі, колгоспам, громадським організаціям, що підлягають відшкодуванню, збитків, заподіяних громадянам СРСР та встановлення розмірів можливої компенсації, встановлення осіб злочинців з метою притягнення їх до суду.

Згідно з Положенням НДК мала, здійснюючи збирання документальних відомостей, їх перевірку, за необхідності публікувати матеріали про злочини нацистів та матеріальні збитки, видавати розпорядження та інструкції з питань, що входять до її компетенції, давати доручення відповідним органам, мати своїх уповноважених на місцях, де передбачалося створення республіканських, крайових (обласних) комісій для сприяння НДК у розслідуванні злочинів (комісій сприяння).

Їх роботу передбачалось здійснювати “через відповідні народні комісаріати і центральні організації СРСР і союзних республік”. Для цього у НДК був створений секретаріат у складі секретаря, 7-ми відділів за напрямками врахування

збитків, інспекторського відділу та архіву НДК. Відомо, що 3 квітня 1942 р. було затверджено штат комісії у кількості 116 осіб та кошторис в сумі 2 млн 669 тис. крб. Вже на початку 1944 р. діяло 19 обласних і республіканських комісій [4, с. 10].

Важливе значення для роботи НДК взагалі і, особливо, для визначення форм і методів роботи, мали інструкції, розроблені ще на початковому етапі її діяльності.

На засіданні НДК, що відбулося 15 березня 1943 р. була дана вказівка щодо підготовки проектів інструкцій “Про облік фактів убивств мирних жителів, насильств окупантів над беззахисними людьми, жінками, дітьми, старими, а також фактів виведення радянських людей у німецьке рабство і про облік шкоди, заподіяної громадянам СРСР”, “Про облік шкоди, заподіяної художнім, культурним та історичним цінностям народів СРСР, а також будівлям, обладнанню і начинню релігійних культів”. Наркомату фінансів СРСР та начальнику Центрального статистичного управління СРСР було доручено у п’ятиденний термін підготувати проекти інструкцій про облік шкоди державним, кооперативним і громадським підприємствам, установам і організаціям, а також колгоспам.

Їх прийняли на засіданні НДК 14 квітня 1943 р., а 7 травня 1943 р. була схвалена Постановою РНК СРСР № 493 і вступила в дію узагальнена “Інструкція з обліку збитків, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками і їх співниками державним, кооперативним і громадським підприємствам, установам і організаціям”, що визначала завдання наркоматам СРСР і союзних республік, виконкомам, включала вказівки щодо правил складання актів, їх змістовного наповнення, у додатку – зразок акта № 9 з обліку збитків, регламентувала порядок їх обробування і застосування цін для обліку тощо [7, с. 56]. Обсяг та характер збитків, заподіяних народному господарству, обраховували, залучаючи галузеві наркомати та органи виконавчої влади на місцях. Тож в основу роботи комісій було покладено адміністративно-територіальний і галузевий принципи організації діяльності.

Крім того, були затверджені НДК 31 травня 1943 р. та схвалені Постановою № 667 “Про цінники та інструкції щодо їх застосування для обліку збитків, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками і їх співниками державним, кооперативним і громадським підприємствам, установам і організаціям, а також колгоспам” від 17 червня 1943 р. два документи: “Інструкція про порядок встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх співників” та “Інструкція про порядок обліку збитків, заподіяних громадянам СРСР та їх майну вторгненням і розбійницькими діями німецько-фашистських окупантів та їх співників”. Спираючись на них, визначались ціни на одиницю виміру будівель, споруд, на різне устаткування, техніку, майно і худобу, якими необхідно було керуватися при обчисленні збитків, вони містили зразки індивідуального акта, форми колективного акта-списка, форми зведеної відомості – підсумково-узагальнюючого документа обліку збитків, заподіяних громадянам. Інструкції містили жорсткі терміни складання актів, визначали їх форми і правила тощо [8].

У 1941–1943 роках збором свідчень про діяльність окупантів, зокрема тих, що діяли на території зони військового управління, займалось Управління державними архівами (УДА) НКВС України та місцеві державні архіви (архівні

установи входили до структури НКВС, а після його реорганізації з 1947 року до МВС УРСР). Тож збір свідчень злочинів гітлерівських окупантів на території української республіки розпочався ще до створення Української республіканської комісії з обліку збитків і злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками.

Відповідно до циркуляру Наркомату внутрішніх справ від 16 лютого 1942 р. № 1 “Про виявлення, концентрацію і охорону документальних матеріалів Вітчизняної війни радянського народу проти фашистських загарбників” [9, с. 102], вимагалось, щоб усі керівників управлінь НКВС в областях відразу після звільнення населених пунктів організовувати “збір документів окупаційного періоду”. З цією метою спеціальні виїзні комісії (опергрупи НКВС) у складі співробітників архівних установ організовували збір документації німецьких військових комендатур, гестапо, управ та інших органів окупаційної влади [10, с. 450].

Українська республіканська комісія була створена за Постановою РНК СРСР від 5 березня 1943 р. № 299, що передбачала створення республіканських, крайових (обласних) комісій. Відомості щодо складу містяться у Постанові ЦК КП(б)У від 27 квітня 1943 р. [11, с. 93] та Постанові РНК УРСР від 4 квітня 1943 р. № 108, що визначила такий склад УРК: М. Хрущов (голова), члени – Л. Корнієць, В. Сергієнко, О. Довженко [8, с. 61]. Основа нормативного підґрунтя організації діяльності Української республіканської комісії була та ж, що й для НДК.

По мірі визволення території СРСР, зокрема УРСР, відбувалось створення обласних і районних комісій зі встановлення та розслідування фактів злочинів. Їх склад визначався Положенням НДК. Згодом ЦК ВКП(б) видав вказівку, що обласну комісію обов’язково мають очолювати перший секретар обкому і голова облвиконкому, а членами комісії мають бути: начальник УНКВС, голова облплану та представник від громадськості [4, с. 11]. До складу сільських комісій входили найчастіше голова сільради, її секретар та місцеві активісти селяни. Районні комісії включали партійних та державних керівників, представників органів НКВС, райвійськкоматів, комсомолу, підприємств та установ. Наприклад, при розслідуванні дій окупантів, пов’язаних із вивезенням мирних громадян на примусові роботи, застосовувалось їх опитування, що, як правило, здійснювалось уповноваженими комісій сприяння чи дільничими місцевих органів НКВС [7, с. 56]. На думку А.О. Мухаровської, є підстави говорити про повну підпорядкованість діяльності комісії органам НКВС [8, с. 8].

Враховуючи наказ голови НДК М. Шверніка, за яким місцеві комісії мали відправляти первинні документи-звіти безпосередньо НДК, що здійснювала і методичне керівництво і надавала практичну допомогу місцевим комісіям, основна робота УРК полягала у “зведенні даних по республіці та постачанні інструкціями та формами обліку НДК місцеві комісії” [12, с. 28].

Після створення УРК, окрім оперативних груп УДА НКВС України, працювали й інші робочі групи, що представляли різні комісії (робоча група при Державному архівному управлінні НКВС УРСР, що контактувала з обласними комісіями республіканської НДК (утворена за постановою РНК УРСР від 12 листопада 1943 р. № 441 у складі 15 осіб на чолі з П.І. Павлюком) та Комісія

з історії Великої Вітчизняної війни при АН УРСР) [13, с. 29, 45]. Вони активно співпрацювали з представниками різних місцевих органів, зокрема прокуратури, інших підрозділів у структурі НКВС (пізніше – МВС). Згідно з Директивою МВС СРСР від 03.12. 1946 р. № 285 “Про виявлення військових злочинців серед військовополонених та інтернованих німців”, пропонувалось залучати співробітників МВС до таборів, де утримувались військовополонені з метою виявлення тих, хто підпадає під категорію злочинців [2, с. 510].

Досвід, накопичений по створенню та нормативному забезпеченню діяльності НДК, виявився затребуваним. На прохання посольства Франції до НКЗС СРСР були надані цінники та інструкції щодо правил обліку будівель, що постраждали від війни, і визначення ступеня їх руйнування у відсотках. У такому ж зверненні МЗС Югославії від 18 липня 1945 р. йшлося про потребу у використанні Положення про НДК та керівні матеріали по її роботі [7, с. 60].

З огляду на наведене вище, Надзвичайні державні комісії являли собою централізовану систему органів зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків, були створені і діяли на основі відповідного указу Президії Верховної Ради СРСР і постанов РНК СРСР, керуючись при цьому вимогами Положення про Надзвичайну державну комісію та інструкціями, що визначали завдання наркоматам СРСР і союзних республік, форми і методи роботи. Створенню комісій передувала низка дипломатичних кроків та діяльність правоохоронних органів, зокрема архівних установ, що перебували у віданні НКВС. Досвід нормативного забезпечення роботи НДК було використано державами, що постраждали від гітлерівської окупації. Зазначене та актуальність боротьби з порушеннями законів і звичаїв війни у сьогоденні, необхідність удосконалення змісту гуманітарного права спонукає до подальшого вивчення окресленої проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Морозов В., Колоцей М.* Уголовное преследование нацистских преступников за злодеяния, совершенные на территории Беларуси. Законность и правопорядок. 2015. № 4. С. 55–60.
2. *Морин А.Е.* Уголовное преследование нацистских преступников. Работа советских правоохранительных органов по установлению и расследованию военных преступлений против мира и человечности. Советские и немецкие военнопленные в годы Второй мировой войны. Дрезден-Минск, 2004. 512 с.
3. *Епифанов А.Е.* Сталинградские органы внутренних дел в борьбе с гитлеровскими военными преступниками (1942–1943 гг.). Historia Provinciae – Журнал региональной истории. 2019. Т. 3. № 1. С. 318–370.
4. *Максимчук Є.* Діяльність Державних комісій з розслідування злочинів нацистів на території України (1941–1951 рр.): типово-видовий склад та інформаційний потенціал джерельного комплексу: автореф. дис. ... канд. іст. наук. К., 2007. 20 с.
5. *Гайдашев А.В.* Чрезвычайная государственная комиссия по расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников в период Великой Отечественной войны (на материалах Сталинградской области). Вестник Челябинского государственного университета. 2013. № 6(297). История. Вып. 54. С. 53–56.
6. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР. 1938 г. – июль 1956 г. / под ред. к.ю.н. Мандельштам Ю.И. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1956. 535 с.
7. *Епифанов А.Е.* Организационные и правовые основы деятельности комиссий по установлению и расследованию гитлеровских злодеяний. LEGAL CONCEPT = Правовая парадигма, 2017. № 4. С. 54–61.

8. *Мухаровська А.О.* Діяльність державних комісій щодо обліку збитків, заподіяних нацистськими загарбниками господарству і населенню у Волинській та Рівненській областях: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Державний комітет архівів України. Луцьк, 2015. 337 арк.: іл. URL: <https://ra.eenu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/Muharovska-A.O.-dysertatsiya.pdf> (дата звернення: 01.10.2019).

9. *Мищак І.* Діяльність архівних установ України в роки Великої Вітчизняної війни. Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. статей. Вип. 26. 2004. С. 96–108.

10. *Жигло В.* Джерелознавчі дослідження та видання документів зони військового управління вермахту у період 1942–1991 років. Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. 2008. С. 449–461.

11. *Максимчук Є.* Огляд фонду Української республіканської комісії з обліку збитків і злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками. Студії з архів. справи та документознавства. 2006. Т. 14. С. 92–94.

12. Цит. по: Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941–1944 рр.): анотований покажчик / за ред. В.Ф. Солдатенка; авт.-упорядники: Бутко С.В. та ін. К.: ДП НБЦ “Пріоритети”, 2012. 362 с.

13. *Себта Т.М.* Документальні фонди німецької окупаційної влади 1941–1944 рр. у державних архівах України: аналіз інформаційного потенціалу. Архіви України. 2010. № 2(268). С. 23–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2010_2_3. (дата звернення: 01.10.2019).

REFERENCES

1. *Morozov V., Kolotsei M.* (2015). Uholovnoie presledovanie natsistskikh prestupnikov za zlodeianii, sovershennie na territorii Belarusi. “Criminal prosecution of Nazi criminals for atrocities committed in Belarus”. Law and order. No. 4. P. 55–60 [in Russian].

2. *Morin A.Ye.* (2004). Uholovnoie presledovaniie natsistskikh prestupnikov. Rabota sovetskikh pravookhranitelnykh orhanov po ustanovleniiu i rassledovaniuu voiennykh prestuplenii protiv mira i chelovechnosti. “The prosecution of Nazi criminals. The work of Soviet law enforcement agencies to establish and investigate war crimes against peace and humanity”. Soviet and German prisoners of war during the Second World War. Dresden-Minsk. 512 p. [in Russian].

3. *Yepifanov A.Ye.* (2019). Stalinhradskiiye orhany vnutrennikh del v borbe s gitlerovskimi voyennymi prestupnikami (1942–1943 gg.). “The Stalingrad internal affairs bodies in the fight against Nazi war criminals (1942–1943)”. Historia Provinciae – Journal of Regional History. 2019. Vol. 3. No. 1. P. 318–370 [in Russian].

4. *Maksymchuk Ye.* (2007). Diialnist Derzhavnykh komisii z rozsliduvannia zlochyniv natsystiv na terytorii Ukrainy (1941–1951 rr.): typovo-vydovyi sklad ta informatsiinyi potentsial dzherelnoho kompleksu. “Activities of the State Commissions for the Investigation of Nazi Crime in Ukraine (1941–1951): Typical Species Composition and Information Potential of the Source Complex”: author. diss. Cand. Histor. Sciences. K. 20 p. [in Ukrainian].

5. *Haidashev A.V.* (2013). Chrezvychaynaya gosudarstvennaya komissiya po rassledovaniyu zlodeianii nemetsko-fashistskikh zakhvatchikov i ikh soobshchnikov v period Velikoi Otechestvennoi voyny (na materialakh Stalinhradskoi oblasti). “Extraordinary state commission to investigate the atrocities of the Nazi invaders and their accomplices during the Great Patriotic War (based on materials from the Stalingrad region)”. Bulletin of Cheliabinsk State University. No. 6(297). Istoriia. Vol. 54. P. 53–56 [in Russian].

6. Sbornik zakonov SSSR i ukazov Prezidiuma Verkhovnoho Soveta SSSR. “Collection of USSR laws and decrees of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR. 1938 – July 1956” / under the editorship of Ph.D. Mandelstam Yu.I. Moscow: State Publishing House of Legal Literature, 1956. 535 p. [in Russian].

7. *Yepifanov A.Ye.* (2017). Organizatsionnye i pravovye osnovy deiatelnosti komissii po ustanovleniiu i rassledovaniuu gitlerovskikh zlodeianii. “Organizational and legal basis for the activities of commissions to identify and investigate Hitler’s crimes”. LEGAL CONCEPT = Legal Paradigm. No. 4. P. 54–61 [in Russian].

8. *Mukharovska A.O.* (2015). Diialnist derzhavnykh komisii shchodo obliku zbytkiv, zapodiianykh natsystskymy zaharbnymy gospodarstvu i naselenniu u Volynskii ta Rovenskii oblastiakh. “Activities of state commissions for accounting of losses caused by Nazi invaders to the economy and population in Volyn and Rivne regions”: diss. ... Cand. of Historical Sciences: 07.00.01. State Committee of Archives of

Ukraine. Luts'k. 337 pages.: ill. URL: https://ra.eenu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/Muharov-ska_A.O.-dysertatsiya.pdf (date of application: 01.10.2019) [in Ukrainian].

9. *Myshchak I.* (2004). Dialnist arkhivnykh ustanov Ukrainy v roky Velykoi Vitchyznians'koi viiny. "Activities of the archival institutions of Ukraine during the Great Patriotic War". History of Ukraine. Little known names, events, facts: coll. articles. No. 26. P. 96–108 [in Ukrainian].

10. *Zhyhlo V.* (2008). Dzhereloznavchi doslidzhennia ta vydannia dokumentiv zony viiskovoho upravlinnia vermakhtu u period 1942–1991 rokiv. "Source research and publication of documents of the Wehrmacht military management zone in the period 1942–1991". Naukovi zapysky. Collected Works of Young Scientists and Graduate Students. P. 449–461 [in Ukrainian].

11. *Maksymchuk Ye.* (2006). Ohliad fondu Ukrain'skoi respublikans'koi komisii z obliku zbytkiv i zlochyniv, zapodiianykh nimets'ko-fashytskymy zaharbnymy. "Review of the Fund of the Ukrainian Republican Commission for Accounting for Losses and Crimes Caused by Nazi Invaders". Studios from the archive. cases and documentary science. T. 14. P. 92–94 [in Ukrainian].

12. Tsyt. po: Ukraina pid natsytskoiu okupatsiieiu: spaleni sela (1941–1944 rr.): anotovanyi pokazhchyk. "Quotation. by: Ukraine under Nazi occupation: burnt villages (1941–1944): annotated index / ed. V.F. Soldatenko; authored by: Butko S.V. etc. K.: State Enterprise "Priorytety" State Enterprise, 2012. 362 p. [in Ukrainian].

13. *Sebta T.M.* (2010). Dokumentalni fondy nimets'koi okupatsiinoi vlady 1941–1944 rr. u derzhavnykh arkhivakh Ukrainy: analiz informatsiinoho potentsialu. "Documentary Foundations of the German Occupation Authority of 1941–1944 in the State Archives of Ukraine: Analysis of Information Potential". Archives of Ukraine. 2010. No. 2 (268). Pp. 23–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2010_2_3. (date of application: 01.10.2019) [in Ukrainian].

UDC 94 (477)"1939/1945":34

Rekotov Petro,

Candidate of Juridical Sciences, Docent,

Associate Professor at the Department of the Engineering Institute
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

NORMATIVE BASES OF PUBLIC BOARDS OF INQUIRY CRIMES IN THE TERRITORY LIBERATED FROM HITLER'S INVADERS

In the article normative bases of the public boards of establishing and investigating crimes of Hitler's invaders and their accomplices and damage caused by them to citizens, collective farms, public organizations, state enterprises of the USSR are considered. Their investigations by the Emergency State Commission (ESC) and the Ukrainian Republican Commission (URC) made it possible to punish Hitler's criminals for war crimes in the occupied territory of the USSR, in particular the Ukrainian SSR, and was of great importance for the result of the war and the development of events in the post-war period.

The publication raises the problems of responsibility for crimes committed in the occupied territories, and currently is relevant from the point of view of the need to take into account historical legal experience for modern and future legal practice in our state and the evolution of humanitarian law.

There is a growing view that the commission of war crimes is embedded in the nature of the war, but the crimes of Hitlerites in their scope and manifestations exceeded the known examples from the history of wars, and this, accordingly, led to the need to create a mechanism to combat the atrocities of invaders, an important

organizing element of which was the emergency state commission to establish and investigate the crimes of Hitlerite invaders.

Material of the article confirms that the establishment of commissions was preceded by a number of diplomatic steps of the USSR and representatives of the governments of Belgium, Czechoslovakia, France, Greece, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland and Yugoslavia (i.e. the countries occupied by Germany), the activities of law enforcement agencies, in particular archival institutions under the jurisdiction of the NKVD, as well as illustrated by the participation of law enforcement agencies in this process.

Based on documentary evidence, it is reasonable that the state emergency commissions were a centralized system of bodies for the establishment and investigation of the atrocities of the German invaders and their accomplices and the damage caused by them, were established and acted on the basis of the relevant Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR (the commission was charged with collecting documentary data, checking them and preparing all the materials on the atrocities of Hitler's criminals and material damage, determining the general powers and approval of the personnel) and resolutions of the USSR SNC, guided by the requirements of the Regulations on the Extraordinary State Commission and instructions, determined the tasks of the drug addicts of the USSR and the Union republics, the forms and methods of their work.

The peculiarities of the conditions for the establishment of commissions are shown, in particular, the formation of regional and district commissions to establish and investigate the facts of crimes took place as the territory of the USSR and the Ukrainian SSR was liberated. Their composition was determined by the Regulations of the NDC.

The author provides evidence confirming the fact that he is interested in the experience of normative support of the work of the Extraordinary State Commissions with a view to its use by the states that suffered from Hitler's occupation (France, Yugoslavia).

Keywords: Emergency State Commission, Ukrainian Republican Commission, NKVD, decrees, resolutions, regulations, instructions.

Отримано: 25.10.2019